



Gesprek tussen twee heren

## ‘Weer leren buffers te bouwen’

De rol van banken bij het stimuleren van de economie staat volop in de schijnwerpers. Niet alleen in Nederland en Europa, maar ook in ontwikkelingslanden. Zonder investeringen geen innovatie, zonder geld geen groei. Wie kan hier beter zijn licht over laten schijnen dan de voormalig president van De Nederlandsche Bank, Nout Wellink? Zijn eerste reactie: ‘Maar ik weet hoegenaamd niets over water!’

Wellink en water is niet de meest voor de hand liggende combinatie. Dat is al zo sinds zijn studententijd, toen een duik in het Leidse grachtenwater Wellink een wondontsteking aan het linkerbeen opleverde, waar hij zijn hele verdere leven last van heeft. Na zijn afscheid bij De Nederlandsche Bank verdeelt Wellink zijn tijd tussen zijn werk als voorzitter van de Raad van Toezicht van de Rijksuniversiteit Leiden en als lid van de Board of Directors van de Bank of China. Daarnaast vervult hij bestuurlijke taken bij enkele kleinere organisaties, maar: ‘In Nederland doe ik niets financieels meer.’

Na enig aandringen stemde Wellink toe in een interview. Zijn gemis aan waterkennis wordt tijdens het gesprek gecompenseerd door Vewin-directeur Theo Schmitz: ‘Je hebt weleens gezegd dat banken best iets meer met water mogen doen, wat bedoelde je daarmee?’ Wellink: ‘Ongetwijfeld heb ik vaak geroepen dat banken in het algemeen wel wat meer nuttige dingen mogen doen. Water is een publiek goed, een mensenrecht. Dat klinkt mooi, maar hoe regel je de watervoorziening goed? Elk land heeft immers andere omstandigheden; geografisch, klimatologisch, sociaal, economisch. Het meest problematisch bij publieke goederen in minder ontwikkelde landen is de

prijstelling. Je kunt water voor de allerarmsten niet tegen de kostprijs aanbieden; dat kunnen ze vaak niet betalen. De waterprijs is dan een politieke keuze, waarbij de economische wetten misschien even niet gelden. Dat maakt het voor banken lastig om er een rol bij te spelen.’

Schmitz: ‘Maar water is een eerste levensbehoefte; waar water is, is welvaart. Investeren in een publiek goed zoals water levert altijd iets op.’

Wellink: ‘Hetzelfde geldt ook voor landbouw, onderwijs en medische zorg; allemaal noodzakelijke, maar niet voldoende

voorwaarden voor economische ontwikkeling, welzijn en welvaart. Het is juist het karakter van publiek goed dat water vaak in de politieke discussie trekt. Dat brengt niet alleen problemen bij de prijsvorming met zich mee, maar ook bij de productie. Men vult de ontwikkeling van publieke goederen, zoals wegen of tunnels, steeds meer in via publiek-private samenwerking. Daarbij wil de overheid vaak een financiering tegen lagere tarieven dan in de commerciële markt. Voor banken is dat minder interessant, omdat zij conform de marktregels functioneren. Tegelijkertijd zegt de overheid terecht: 'Dit is een publiek belang, dat we enigszins aan marktwerking willen onttrekken.' Dat maakt het overleg over de financiering van publieke goederen, of het nu een snelweg is of een waterzuivering, vaak lastig en langdurig. Dat is het probleem bij publiek-private samenwerking: de belangen lopen niet altijd parallel.'

Schmitz: 'Maar we zoeken die samenwerking toch steeds meer op?'  
'Dat klopt', aldus Wellink. 'Maar je ziet uiteindelijk dat de marktbeginselen de overhand krijgen. Dat gebeurt nu ook in de discussie over pensioengelden, die – in het algemeen belang – gebruikt zouden moeten kunnen worden voor het financieren van hypotheek. Als dat tegen dezelfde tarieven zou gebeuren als bij de banken, is dat natuurlijk niet interessant. Dus, omdat het gaat om een publiek belang, zoekt men naar wegen om er een win-winsituatie van te maken. Zonder dat dit leidt tot subsidies door pensioenfondsen ten laste van de gepensioneerden, want dat botst met onze economische orde.'

Schmitz: 'Mag je het zien als iets dat goedkoper wordt aangeboden, zodat anderen er meer toegevoegde waarde uit kunnen halen? Omdat Heineken zijn drinkwater goedkoop krijgt, kunnen ze iets verdienen op een flesje bier. Wordt het water duurder, dan daalt de winstmarge. Private bedrijven hebben dus baat bij publieke goederen.'

Wellink: 'Een goed punt, en dat is juist het problematische bij publieke goederen, want waar valt de opbrengst van investeringen in die goederen? De kosten zijn zichtbaar, maar de baten zijn diffuus en niet makkelijk concreet te maken. Wanneer je als overheid investeert in de

scholing van kinderen, dan levert dat een groot rendement op. Ze gaan werken en leveren een arbeidsprestatie, waardoor ze waarde toevoegen aan bedrijven. Ze worden goede burgers, betalen belasting, leveren een maatschappelijke bijdrage en zorgen voor het functioneren van de democratie. Maar hoe krijg je als overheid je initiële investering terug? Daarvoor hebben we brede belastingen uitgevonden, zoals belasting op inkomen of consumptie. Deze weinig specifieke belastingen laten wel geld richting de staatskas stromen, maar zijn eigenlijk niet direct verbonden met de oorspronkelijke investeringen.'

Schmitz: 'Toch zijn er in het verleden voorbeelden van publieke investeringen die ons als land veel goeds hebben gebracht. Om op ons eigen terrein te blijven: de aanleg van de Afsluitdijk door ingenieur – en vooral minister – Lely. Behalve werkgelegenheid en veiligheid, leverde dat een buffer van zoet water op, waar we nu de vruchten van plukken. De aanleg van de Tweede Maasvlakte is een recenter voorbeeld.'

Wellink: 'Als je dingen die een publieke taak vervullen, tegen een aanvaardbare prijs in de markt wilt zetten, eventueel zelfs onder de marktprijs, dan moet je dat bijna altijd ook publiek financieren. Dus via de belastingen en de nationale schatkist. Voor Nederland kan zo'n dijk belangrijk zijn, maar private banken schieten er niet veel mee op om onder de marktprijs geld uit te lenen. Daarom is in de overheidsfinanciën ook het profijtbeginsel geïntroduceerd. Als je het voordeel wél eenvoudig kunt identificeren, kun je ook vaststellen waar het

profijt terecht komt en waar je de rekening kunt leggen, zoals bij toltunnels.'

Schmitz: 'Nu hebben we een stuwmeer aan pensioengelden, waarvan een groot deel richting het buitenland gaat. Is het niet in het publieke belang om dat geld in Nederland te investeren, bijvoorbeeld voor belangrijke publieke projecten?'

Wellink: 'In slechte tijden is zo'n gedachte inderdaad verleidelijk. Maar ik heb een paar kanttekeningen. Ten eerste investeren buitenlandse instellingen ook heel veel pensioengeld in Nederland. Dus als wij zo'n beweging gaan maken, wat weerhoudt hen er dan van hetzelfde te doen? Belangrijker is dat je daarmee een renationalisatie introduceert, contrair aan de doelstellingen van een verenigd Europa. Beredeneer het anders: laat de feiten spreken! Leveren pensioengelden in het buitenland een hoger rendement op? Dan is dat reden om ze dáár te beleggen. De pensioenfondsen hebben immers als taak de hun toevertrouwde gelden goed te beleggen en optimaal te laten renderen. Een pensioenfonds heeft een verantwoordelijkheid voor de individuele pensioentrekker, niet voor heel Nederland; dat is de taak van de overheid. Je kunt best besluiten pensioengeld in Nederland te investeren, maar dat moet dan gebaseerd zijn op harde feiten, bijvoorbeeld de lage default ratio van de Nederlandse hypotheekmarkt. Daardoor lopen de pensioenfondsen minder risico en doen ze een goede investering. Dát moet de reden zijn, niet het feit dat het een nationaal belang betreft.'

Schmitz: 'Er zijn ook andere geluiden, bijvoorbeeld van iemand als Paul Krugman.



Volgens hem is economie permanent in ontwikkeling; de vraag is of wij niet gaandeweg toe zijn aan nieuwe economische wetten in plaats van de oude vertrouwde dogma's.

Wellink: 'Misschien op sommige terreinen wel. Ik besef ook dat we nog steeds veel niet weten. Ik ben ervan overtuigd dat de loop van de geschiedenis wordt bepaald door wat tegenwoordig 'zwarte zwanen' heet en niet door de langjarige trend. Grote ontwikkelingen gaan schoksgewijs, niet langs de weg der geleidelijkheid. De incidenten doorbreken de trend en volgen elkaar sneller op dan wij ze kunnen analyseren en duiden. Ik heb dus inmiddels mijn twijfels of je inderdaad op langere termijn kunt blijven uitgaan van oude waarden en waarheden. Maar die twijfel gaat niet zover dat ik denk dat pensioenfondsen ten laste van de gepensioneerden op zichzelf bezien zeer nuttige projecten gaan financieren of dat banken dit soort dingen ten laste van de spaarders gaan doen. Daar hebben we nu eenmaal een overheid voor, die de rekening op afgewogen wijze bij bepaalde groepen of bij alle burgers kan leggen.'

### Buffers bouwen

Wellink vervolgt: 'Wat de mens te weinig doet, maar wat zeer noodzakelijk is, is het aanleggen van buffers, op allerlei terreinen. Geld, voedsel, energie, water. In een onzekere wereld, waar elk moment een zwarte zwaan binnen kan komen vliegen, heb je reserves nodig. Als burger, als pensioenfonds en als overheid. Vroeger spaarden wij voor de toekomst, nu lenen we van de toekomst. Dat gaat nooit lang goed, want als de toekomst tegenvalt, kun je je lening niet terugbetalen.'

Schmitz: 'Ieder mens, bedrijf en land is zelf verantwoordelijk voor het eigen huishoudboekje. Tegelijkertijd leunen we steeds vaker op allerlei toezichthouders. Is dat geen uitholling van de eigen verantwoordelijkheid?'

Wellink: 'Dat risico bestaat inderdaad. Enerzijds heb je toezichthouders nodig omdat afzonderlijke personen of bedrijven nooit het hele veld kunnen overzien. Een toezichthouder kan vanuit zijn helikopterview regels opstellen die tegen het individuele belang in lijken te gaan, maar die

in het belang van het systeem als geheel zijn. Anderzijds is mijn filosofie dat een toezichthouder zich niet te veel moet bemoeien met de instelling. Voor je het weet, zit je op de stoel van degene die je moet controleren.'

Schmitz: 'Moet een toezichthouder organisaties weerhouden van het nemen van alle risico's?'

Wellink: 'Ik het denk niet: de bereidheid om risico's te nemen is de motor van de vooruitgang. Ondernemers zullen altijd meer risico willen nemen dan een toezichthouder, daar moet je een balans in vinden. Bijvoorbeeld voor innovatie is nu eenmaal durf nodig, anders komt er nooit iets van de grond. In de opstartfase kun je een nieuwe ontwikkeling wat ruimte geven, en na een tijdje moet je gaan kijken of en welke risico's eraan zijn verbonden. Dan kan een toezichthouder een rol gaan spelen.'

Tot slot Europa: in Griekenland kijkt men nu naar de privatisering van overheidsbedrijven, waaronder de drinkwatervoorziening. *Vindt u dat een goed idee?*

Wellink: 'Nee, zeker niet. Drinkwater is een gevoelig publiek goed, waarvan je de kwaliteit op niveau wilt houden. Zeker in een economie die zich nog moet ontwikkelen, wil je als overheid wat vrijheid om de prijs te beïnvloeden en ónder een commerciële marktprijs te houden, omdat anders de allerarmsten het eenvoudigweg niet kunnen betalen. Bovendien lijkt me de Griekse situatie, met veel eilanden en een droog klimaat, bij uitstek vragen om een publieke benadering, omdat het uit commercieel oogpunt niet altijd rendabel zal zijn om iedereen aan te sluiten.'

Schmitz: 'Je kunt je afvragen of de ontwikkeling van Europa niet te snel gaat, met de recente toetreding van Kroatië, terwijl de problemen met Cyprus en Griekenland nog niet eens zijn opgelost.'

Wellink: 'Het gaat inderdaad heel erg snel, maar het is met de ontwikkeling van Europa net als met een rivier: je kunt de snelheid van het water niet altijd beïnvloeden. Vaak wordt vergeten waarom de Europese samenwerking in gang is gezet: nooit meer oorlog! Men wilde de belangen van Duitsland en Frankrijk samenbrengen. Lange tijd was er door de Koude Oorlog een situatie van bevroren verhoudingen, waarbinnen wij konden bouwen aan een nieuw Europa voor een scherp gedefinieerde groep landen. En toen viel de Muur en kwamen er nieuwe dimensies in het spel, zoals het trekken van landen uit de invloedssfeer van Rusland en het zorgen voor rust op de Balkan. Tegelijkertijd realiseerden Kohl en Mitterand zich dat zij de laatste generatie staatslieden waren, die de oorspronkelijke reden voor één Europa als drijfveer hadden. Daarom hebben ze toen de ontwikkeling versneld, onder andere door de invoering van de EMU en de snelle toetreding van de Midden-Europese landen. Een argument voor een verenigd Europa dat vandaag de dag meer aanspreekt, is dat wij onze krachten moeten bundelen om de concurrentie met de rest van de wereld aan te kunnen. De geschiedenis zal leren of het Europese integratieproject verstandig is geweest, maar zelf ben ik nog steeds van opvatting dat er sprake is van een onvermijdelijkheid. Het verder bouwen aan Europa is in ons aller belang op de wat langere termijn, hoezeer wij thans ook met hobbels op ons pad worden geconfronteerd.'

